

הצמה שנגזרה והצמה שנשארה: על מוטיב הצמה בהצגה 'הצמה של אבא'

מיכל בר יוסף כספי

ההצגה **הצמה של אבא** מאת אמנון לוי ורמי דנון ובבימוי של האחרון הועלתה בתיאטרון הקאמרי בינואר 2004 וקצרה שבחים רבים (בימים אלו חוגג התיאטרון את הצגת ה 300). ההצגה מעלה את סיפורה של משפחת ספיר, לשעבר ספדיה, שבה שלושה ילדים: ויקטור הוא הבן הממשיך, גאוות הוריו; אמיר, הבן השני הוא האינטלקטואל, עוף מוזר לטעמם של הוריו, בן מורד שלמד רפואה סינית ועקר לעיר אחרת, הרחק מהציפיות החונקות של אביו. המשפחה מצפה שאמיר יבוא להתפייס, אבל הוא מעדיף ללכת לפסיכולוג שלו ולנתח שם באופן אכזרי את משפחתו, משפחה מזרחית מודרנית, שבניסיונותיה להשתלב בחברה הישראלית ויתרה על ייחודה. הבת פרידה נולדה נכה, והוריה מתקשים להשלים עם החריגות שלה. המחזה מתרחש בשבוע האחרון לחייו של האב, החולה במחלה ממארת. אמיר, הבן שהכזיב, מבקש לרצות את האב ולו פעם אחת, ולו במחיר שקר גדול שבאמצעותו הוא מצליח סוף סוף להתקרב אל אביו ולהבין אותו. ההצגה **הצמה של אבא** מעלה שאלות הנוגעות בעדתיים, בקולוניאליזם, במסורת, במקומה החברתי של המשפחה וברצון להיות "כמו כולם", קונפורמיות מערבית –אשכנזית, ביחסים שבין הורים לילדיהם וביחסי אחים.

בחרתי להתמקד בצמה כסמל ואייקון בימתי לקונפליקט בין האב לבנו. בהצגה **הצמה של אבא**, באופן מפתיע ובניגוד לשם ההצגה, יש צמה דווקא לבן. צמה זו עומדת במרכז קונפליקט בין – דורי, הבן מטפח צמה סינית כחלק מתפיסת עולם שמתריסה נגד ערכיו של האב. במהלך ההצגה מתברר שצמתו של האב היא צמה אותה אולץ לגדל בילדותו כחלק מאמונה עממית שכך לא יוכל מלאך המוות לפגוע בו. יחסו של האב לצמת הבן ולצמתו הוא, הוא יחס אמביוולנטי, המניע את יכולתם של השניים להתפייס בסופו של דבר.

המילה "צמה" מופיעה כאמור בשם ההצגה ככותרת אשר ניתנה לה ומטענה במשמעות את הצמות המופיעות בהצגה: הצמה הסמיוטית, זו המופיעה על עורפו של הבן וצמתו הגזורה, הבלתי נראית של האב. במאמר זה אבחן את תפקידה ומקומה של הצמה על הבמה. הזיהוי של שפת האומנות כ"צופן" מקורו בחיבוריו של ארנסט גומברייך (Gombrich, 279), ובעיקר המאמר "הדימוי כצופן", שבו חן את ההקבלה בין שפת המילים לשפת הצפנים החזותיים. הוא מייחס לצופן אומנותי שלוש מטרות: הראשונה, ייצוג חזותי של עובדות או מסירת ידע על מצבים; משימה זו יכולה להתממש בדימוי ריאליסטי של העצמים או בסמל גרפי מוסכם. ניתן לראות בצמה ייצוג חזותי לקונפליקט בין האב לבן כדימוי ריאליסטי הקיים על הבמה. צמת הבן היא סמל גרפי מוסכם (לפחות בקרב קהל הצופים העכשווי) לתרבות "ניאו-איג'ית", שמאמצת סמלים ומסורות מהמרחב הרחוק. לפי גומברייך, המטרה השנייה הינה הבעה, המהווה פרשנות של העובדות המוצגות ביצירה; לרוב מדובר על פירוש של היוצר (שבמקרים מסוימים עשוי להיות בלתי מודע). בהצגה, הצמה מתפקדת כהבעה פרשנית לקונפליקט, ומביאה פרשנות מעמיקה יותר לתופעת גידול שיער אצל גברים ומשמעותה ביהדות ככלל, משמעות זו לא הוזכרה על ידי היוצרים בתכניה, ועל כן אינני יודעת אם היתה מודעת מראש. המטרה השלישית הינה פניה לצופה, וניסיון לעורר היענות אצל מי שעברו מיועדת היצירה. בהצגה זו אפשר להבדיל בין פניה לאינטלקט או לרגש או אפילו לתת מודע. התגובה מותנית תמיד בהכרת המוסכמות של הצופן. כאן ישנה המוסכמה החברתית לגבי גידול צמה בקרב גברים היום, והמוסכמה הישנה והעממית יותר, לגבי גידול צמה לילדים.

בהמשך לטענתו של גומברייך, אבחן במאמר את התפתחותו של מוטיב הצמה בהצגה, תחילה דרך מבט הבוחן את צמתו של הבן אמיר, בקונפליקט הבסיסי והראשוני בינו לבין אביו עזרא. זו צמה שמייצגת קונפליקטים בין שמרנות לחידוש, בין מחויבות למשפחה והרצון להגשמה עצמית. לאחר מכן, תיבחן צמתו של האב, שמציגה תזה של אמונה עממית ומסורת (כשפים, מאגיה, טרוף). נביט אל יחסו של האב לצמת הבן ולצמתו הוא כיחס אמביוולנטי בעולם חד משמעי. לסיום אנסה לשזור את הצמות ואולי להתירן בניסיון להבין את פתרונן של הקונפליקט, אם ניתן בכלל להגדירו כ"פתור".

כאמור, במאמר זה אנסה לענות על השאלה, כיצד מגלם מוטיב הצמה בהצגה הצמה של אבא את הקונפליקט בין האב והבן.

כותרת ההצגה **הצמה של אבא** יוצרת פוקוס על הצמה, ומעצימה את התייחסותנו לכל הנאמר עליה על הבמה. הצופה עוד בטרם הגיעו לאולם ההצגה יודע על קיומה של צמה, מתוך שמה של ההצגה **הצמה של אבא**, אך אינו יודע או מבין עדיין למי היא שייכת ומה משמעותה. הצמה נראית על הבמה מיד בפתיחת המחזה, והיא שזורה דווקא משערותיו של הבן אמיר. צמתו של הבן אמיר, היא המרכזית מבין שתי הצמות המדוברות בהצגה, לכן היא זו הנמצאת על הבמה והיא המשקפת המיידית של הקונפליקט, הפערים והמרחק בין האב עזרא לבנו אמיר. עוד בטרם הופעתה על הבמה, מופיעה צמה זו בפרסום ההצגה.

לדעת אלם (Elam, 32), חלק רב מהבנת הצופים, גובע מהעובדה שהם מגסים לפענח ולגלות את עקרונות המחזה במהלכו. לטענתו, הצופה אינו פסיבי כפי שנראה לעיתים, בעצם מוטלת עליו האחריות הגדולה ביותר בזמן המופע – לתת משמעות למוצג בפניו על הבמה. בתשובה לשאלה בכתב העת *Tel Quel* אמר רונלד ברת' (Barthes, Critical Essays 261) שהתיאטרון הוא "סוג של מכונה קיברנטיית (של בקרת תנועה ותקשורת), שמיד בעלייתו של המסך, שולחת לנו מגוון של מסרים בו זמנית (מהתפאורה, תלבושות, והתאורה, וגם מהעמדות, מילים, וג'סטות של השחקן), כמה מהן נשארות קבועות לתקופות ממושכות (כמו תפאורה), וכמה מהן משתנות (כמו מילים וג'סטות)". הצופה הוא הנמען של מגוון המסרים הזה ועליו לפענחם.

בתחילת ההצגה אנו רואים את אמיר הבן, בעל צמה ארוכה ומרשימה. שמתקשה להתמודד עם גסיסת אביו עזרא. בראותנו את האב על הבמה, אנו רואים שהוא נוטל צמה. פער זה מזמין אותנו להשלים את החסר, ולנסות להשתמש בדימוי זה. היכן היא צמתו של האב? ומה הקשר בין דמות הבן ודמות האב? אולי ייחשף עבר מסוים אצל האב? האם אמיר עצמו יהפוך לאב? האם אמיר יקריב צמתו, יחתוך אותה ויעניקה לאביו הגוסס, כמטאפורה להתפייסות ביניהם? ואולי המילה "הצמה" יכולה להתפרש גם במובנה האחר, כלומר, התייחסות פונולוגית בלבד, לצליל צמה = צמא – צימאון לאבא, אמיר צמא לאב שינחה אותו, הוא לא מקבל את דרכו של אביו ויוצר לעצמו אב רוחני חדש בדמות צמתו שלו, הרוחניות הסינית ודרך החיים המתחברת אליה. לוי ודגון מטילים על הצופים את הפענוח כבר בדקות הראשונות של ההצגה, שהרי הצופים כאמור קנו כרטיסים להצגה **הצמה של אבא** ולא להצגה בשם: **הצמה של הבן**.

מכיוון שתיאטרון מציג קונפליקטים ורצוי תוך יצירת מתח ועניין בקהל, הבחירה בצמה כדימוי מרכזי ושם להצגה, מאפשרת להכיל בתוכה את הסיבוך, הקונפליקט, והקשר המורכב שבין הבן לאב. הצמה בכותרת ההצגה, מרמזת על כך שקיים סביבה "עניין" כלשהו, היא משקפת תהליכים פנימיים של הבן, של האב ושל מערכת היחסים המורכבת ביניהם. הקהל נקרא לפענח תהליכים אלו. ברת' (Barthes, Image, 44) אמר ששפת הדימויים היא תלוית הקשר חברתי וככזו היא ניתנת לפענוח על ידי נמעניה. הדבר נכון גם בתיאטרון שבו קהל צופים מסוים, בעל מטען תרבותי, לאומי, אסתטי ספציפי מפענח את עולם הדימויים המוצג בפניו. אלם (Elam, 135) טען שתפיסתו הקוגניטיבית של הצופה לגבי המסגרת התיאטרונית, היכרותו עם טקסטים דרמטיים, חוקים טקסטואליים ומוסכמות בתיאטרון יחד עם הכנה תרבותית והשפעת המבקרים יוצרת אצלו את "אופק הציפיות".

לפי אלם (Elam, 135), שליטה ב"כללי המשחק" של צופה התיאטרון היא ברובה עניין של ניסיון, ובהעדר חוקים פורמליים המגדירים את מערך הכוחות שחקן – קהל, לומד הצופה לשלוט בעקרונות המופע על ידי כך שחווה סוגים שונים של טקסטים ומקיש מהם את הכללים המשותפים. הצופה מסוגל לבצע פענוח הולם של טקסט רק לאור היכרותו עם טקסטים אחרים ועם כללים טקסטואליים שלמד. אלם מדבר על "צופה אידיאלי", שהינו אדם בעל רקע טקסטואלי מפורט דיו, שיוכל לעזור לו לזהות את כל הקישורים הרלוונטיים ולהשתמש בהם על מנת לבצע "פענוח עשיר". אך למרות כל אלה, ממשך אלם וטוען שלא משנה עד כמה מנוסה יהיה הצופה ועד כמה יכיר את "תבניות ההתייחסות" בהן השתמשו המחזאי והבמאי אין התאמה מלאה בין הקודים של המפיקים והקודים של הקהל.

הבן אמיר בחר לגדל צמה. צמה זו מייצגת ומעצימה מערכת היחסים והקונפליקט בינו לבין אביו, עזרא וכל אשר הוא מסמל עבורו. הצמה, בתחילת ההצגה מבחינתו של אמיר, היא אובייקט המרחיק ומבדיל אותו מאביו וממשפחתו. היא מסמנת את אופיו המרדני ובחירתו בהגשמה עצמית אל מול הדבקות במסורת. הצמה כאייקון תשנה את משמעותה ואולי אף תחיר את הקונפליקט ברגע שתתגלה הצמה המקבילה לה, צמתו של עזרא האב. הצמה כאייקון בימתי מכוונת אותנו כצופים להפיק משמעויות נוספות מהמתרחש על הבמה. כבר במערכה הראשונה בפתיחת ההצגה אנו צופים באמיר הבן וצמתו, אצל הפסיכולוג שלו. הוא מספר על הוריו ועל משפחתו. הוא היחיד לו קלועה צמה, לגברים האחרים על הבמה שיער קצר, ולאמו ואחותו, השיער אסוף באופנים אחרים. וכך, עד לתמונה הרביעית, אמיר והצמה נוכחים על הבמה, גם כאשר החלל השייך לדירת הפסיכולוג מוחשך, ואין בו התרחשות של דיבור או תנועה. נוכחות זו של הצמה על הבמה, מעסיקה ומטרידה את הצופים או לפחות גורמת להם להרהר בה. התמונה הרביעית מתרחשת בעיקרה, בסלון בית ההורים. אמיר מגיע לבית הוריו, וכאן לראשונה יש התייחסות לצמה, תחילה על ידי אדל, אמו: "גדלה לך הצמה" (מערכה ראשונה, תמונה רביעית), באמירתה זו היא מבטאת את הזמן הרב שעבר מאז הפעם האחרונה שהתראו. דרך ההתייחסות לצמה היא מבטאת, במשפט סתמי לכאורה, את הפערים שנפערו בין חייו לחיי משפחתו. בהמשך מתייחס לצמה אביו עזרא, המציין שהרגיש טוב יותר כשהצמה היתה קצרה. אמירה זו ניתנת לפרש בשני פירושים: הזמן שחלף מאז צמחה הצמה. החמרתה של מחלתו במקביל, וגם המרחק האידיאולוגי שנפער בין אמיר למשפחה ולאביו. אדל האם, מבקשת שיגזור את צמתו כיוון שגידול שיער אינו מתאים לגבר, בכך היא מבקשת ממנו להיות "כמו כולם" ולהפסיק להיות שונה מהחברה. ככל האזכורים והדיבורים על הצמה אין בה נגיעה פיזית, היא מונחת על גבו של אמיר והקהל צופה בה בלבד. האמירות של אביו ואמו של אמיר על הצמה אומרות למעשה – עומק הפער כאורך הצמה.

מגע פיזי בצמה מתרחש בתמונה החמישית. אמיר בבית הוריו בשעת לילה מאוחרת, הוא פורע את צמתו, מתיישב על השטיח ועושה מדיטציה (ברקע אנו שומעים את הזמרת אום כולתום שרה). אמו אדל מסרקת אותו בעדינות וקולעת לו מזחזח את הצמה, בו בזמן אמיר משוחח אתה על האפשרות לתת זריקת הרדמה לאב על מנת לגאול אותו מייסוריו, היא מסרבת בתוקף ומבטאת אי שביעות רצונה בשזירת הצמה בכוח, ומכאיבה לאמיר. ביטוי מגע פיזי זה מחבר את האם לבנה, היא מוכנה לגעת ולעזור לו לטפח את צמתו, כמו אם הדואגת ומטפלת בבנה. אך כאשר הוא מכעיס אותה, במיוחד בהקשר לאביו וגורלו, היא מגיבה דרך המגע בצמה. ברובד הסמלי – האם לכאורה מתפייסת עם אמיר ומשלימה עם בחירתו, אך מנצלת בחירות אלו בכדי להבהיר לצד מי היא בקונפליקט המרכזי.

ביטוי של מגע נוסף ניתן לראות במערכה השנייה בתמונה השישית בסלון בית הוריו. רויטל חברתו של אמיר מחבקת אותו ואומרת כי היא אוהבת אותו, היא מלטפת את צמתו מספר פעמים לאורכה כבדרך אגב וכחלק מהחיבוק שלה. ביטוי פיזי זה מבחיר שרויטל מקבלת את אמיר עם צמתו וכמו שהוא. בהמשך מתגלה דבר צמתו של האב עזרא, הוא מספר לרויטל על הצמה שהיתה לו בילדותו, הוא אינו מצביע לכיוון צמתו של אמיר, אלא יוצר בידיו את צמתו הדמיונית, הוא מראה בפנטומימה בעזרת ידיו כיצד אמו פרמה לו את צמתו וכיצד קלעה אותה מזחזח, אחרי המקלחת, בעודו צועק מכאבים. כלומר,

כאשר מופיעה הצמה של האב, היא אינה נוכחת או מתחברת לצמה הפיזית הקיימת על הבמה – זו של אמיר, אלא מצויירת באצבעו של האב בחלל החדר. הקהל נתבע להשלים מדמיונו כיצד נראתה צמה זו. ממשותה של צמה זו על כל מה שהיא מייצגת היא ממשות אבודה, כזו שהיתה ואיננה. צמה זו מסמלת מסורות שכפי שמתברר אבדו מן העולם. יחד עם אבדן זה, נבנית האמביוולנטיות ביחסו של עזרא לצמה הנוכחית, המחזשית עד מאוד של בנו. אגב תיאור קליעת הצמה נוצרת הקבלה בין האימהות: זו של אמיר מכאיבה לו בכדי להבהיר לצד מי היא, זו של עזרא מכאיבה לו משום שהצמה מזכירה לה, כפי שנראה מיד את הפחד הקמאי ביותר – פחד המוות.

בתמונה השמינית אצל הפסיכולוג ולקראת סיום ההצגה, מופיעה דמותו של האב המת, אמיר מחבק אותו כשגבו וצמתו פונים לקהל. אחר כך ניגש לרויטל, חברתו, מחבקה והיא שוב מלטפת את צמתו לאורכה מספר פעמים. אמיר מחבק את אביו תוך הפניית הגב לקהל ובכך נוצרת התמקדות בימתית גם על הצמה ועל עיניו של האב המופנות גם הן לקהל. הקהל צופה בצמה, הנמצאת על גבו של אמיר, ומוחזקת מעיניו של האב. אבל האב יודע כמובן על קיומה, ואף על פי כן מחבק בזורה את בנו. בסוף ההצגה נטענת הצמה במשמעויות נוספות, והצגתה לקהל מוסיפה רבדים נוספים לעוצמתו ומשמעותו של החיבוק בין האב לבן.

נתבונן בצמתו של אבא עזרא ומלחמתה במלאך המוות. צמתו של עזרא, היא הצמה שבכותרת המחזה ושמתגלה רק במערכה השנייה כאשר עזרא האב, מספר עליה בטקסט לחברתו של אמיר, רויטל (אמיר נוכח בחדר): "... ואז כשנולדתי, היא [אמו של עזרא] נדרה נדר שהיא לא תספר אותי, פחדה שגם אני אמות לה. גידלה לי צמה " (מערכה שניה, תמונה שישית). והוא ממשיך: " מייד אחרי הלידה עשו טקס כאילו אחת השכנות ילדה אותי והיא אמא שלי באמת. ואמא הייתה נותנת לי סטירה אם קראתי לה אמא." כפי שרמזתי קודם, הצמה של עזרא חושפת קונפליקטים לא רק בין האב והבן אלא גם בין האב לאמו ובינו לסביבתו. גידול הצמה מאלצת את עזרא לעצב לו זהות גברית בתוך זהות מינית כפויה ולהלחם עליה.

גידול הצמה היא חלק מטקס שמטרתו היא לבלבל את מלאך המוות. טקס זה הוא טקס מוכר בעדות ישראל (בלאו, 174), לשיער הראש הגברי משמעות רבה במסורת היהודית: על פי ההלכה לגברים אסור לגדל את שיער הראש משום שזהו מנהג של נשים (ברקאי, 283). רק לנזיר מותר לגדל שיער: "... איש או-אשה, פי יפלא לגדל נזיר-נזיר--להזיר, ליהנה. מין ושקר זיר, ח'מ'ז יין וח'מ'ז שקר לא ישתה... כל-ימי נזיר נזרו, תער לא-יעבר על-ראשו: עד-מלא את הימם אשך-זיר ליהנה, קד'ש יהנה-- גדל פ'רע, שער ראשו" (במדבר, ו, א-ה). ואולם גידול שיער פרא על ידי גברים לא נתפס במקורות היהודים כדבר ראוי, אלא להפך – כדבר מנוול: "למה צווה הקב"ה לנזיר שלא יגלח ראשו? לפי שהגילוח מתארו ומיפהו... וגידול שער הוא לשון צער ואבל..." (במדבר-רבה, י, כ"ו). המסורת היהודית מציבה סייג בפני גברים על גידול שערם ומסתייגת מכך. הנזיר – הגבר שמגדל את שערו צריך לתת לו לגדול פרא ולא לטפחו.

בתוך מסורת זו שבה גברים לא מגדלים שיער ובוודאי שלא קולעים אותו לצמה מתבררת לנו במלוא עליבותה דמותו של האב כילד. עזרא אמנם לא הילך בשיער פרא, להפך – "אמא שלי שמרה אותה

כל השנים" הוא מספר, "כל יום שישי הייתה פורמת את הצמה, ומסרקה אותי. מקלחת, פורמים, מעבירים מסרק על הקשרים, אני צורח מכאבים. ואחר כך אמא שלי קולעת את הצמה מחדש" (מערכה שניה, תמונה שישית) – אולם דווקא בשל כך השפלתו כילד גדולה יותר. ברור כי הטקס שמתאר עזרא הוא טקס נשי במהותו של סירוק וקליעת צמות.

חשיפת העובדה כי לאבא הייתה צמה משלו מגלה לנו כי הניכור שבין עזרא ואמיר שניתן ליחסו לתהליכי ההגירה שעברה המשפחה, היה מנת חלקו גם של האב במולדתו בעירק: כחלק מהמלחמה במלאך המוות נכפה על עזרא שלא לקרוא לאמו "אמא". לא זו בלבד, אלא שהצמה משפילה אותו בעיני ילדים אחרים: "אז כשגדלה הצמה, צחקו על הצמה..." (מערכה שניה, תמונה שישית). עזרא מושפל פעמיים – פעם אחת כשנולד ל"חסלה", כובסת, שהיא "צעד אחד לפני זונה" – אי שם בתחתית החברה, ופעם שניה כשהוא נאלץ לשאת צמה על ראשו. הניכור בינו לבין אמו הוא בלתי נמנע.

צמת האב מגלה לנו אם כן, שמלחמות על שיער אינן מלחמות חדשות בין הורים לילדים שמאמצים אפנות חדשות, אלא גם מאבקים בין אותם הורים להוריהם על זהות (מינית ומעמדית) ועל רקע מסורות ישנות. מה חושב עזרא כשהוא רואה את בנו מגדל צמה? אותה צמה שגרמה לו סבל כה רב כילד? לא במפתיע, עזרא מתעב אותה:

אדל:	נכנסת) גדולה לך הצמה.
אמיר:	אני משקה אותה עם העציצים.
עזרא:	הרגשתי יותר טוב כשהיא הייתה קצרה.
אדל:	תגזור אותה. לא מתאים לגבר. (מערכה ראשונה, תמונה רביעית)

מכאן אנו מבינים את יחסו של האב עזרא לצמת הבן ולצמתו הוא כחסם אמביוולנטי בעולם חד משמעי. עזרא בראותו את צמתו של אמיר, רואה לנגד עיניו את צמתו שלו כילד, את הכאב וההשפלה המשכפל עצמו כעת בצמתו של אמיר, ומול אלו את אהבתה ומסירותה של אמו אשר ביקשה לעשות הכל למען חייו, ולו במחיר התנכרות. דרך הצמה והדין המתפתח בנוגע אליה, בין האב עזרא לבנו אמיר, אנו מגלים את עומקו של הקונפליקט. האב אומר שהיתה לו צמה עוד לפני שלאמיר היתה צמה, כמעין התנצחות, או תחרות שהוא עורך עמו: "חכם גדול. יש לו צמה. חמישים שנה לפני היתה לי צמה". אמיר מתריס בפניו על ביקורתיותו וילדותיותו בהתייחסו לצמה, בכך שאומר: "עוד מעט תגיד לי גם שהצמה שלך יותר ארוכה" (מערכה שניה, תמונה שישית). עזרא עובר תהליך של התבגרות והתפכחות, הוא מתעמת עם צמתו שהיתה לו, ממרחק הזמן מבין את מטרתה של הצמה בעיני אמו, מטרה טהורה, שנבחרה ובוצעה לשם חייו שלו. בפרספקטיבה של הזמן, נראה כי הוא סולח לאמו על בחירתה, מתוך הבנה מעמיקה, ועל כן הוא מסוגל כעת לסלוח לבנו אמיר על בחירתו בחיים אחרים, ובגידול צמתו זו.

בסיום, כאשר עזרא האב לוקח את נכדו התינוק, בנו של אמיר, בידיו, אמיר מבטיח: "אני מבטיח לך, לו לא תהיה צמה." (מערכה שניה, תמונה שמינית) בכך מבקש לומר כי לבנו לא יהיה קונפליקט עם אביו, ועל כן הוא לא יבקש לעצמו חיים אחרים על ידי התבדלות או התנכרות למשפחתו, כיוון שתהיה הרמוניה והסכמה. עזרא האב מיד עונה: "יהיה לך" (מערכה שניה, תמונה שמינית) – כפי שהופיע בטקסט ההצגה, במחזה רשום: "כבר יש לך") כך הוא מצהיר כי מעצם היותו בן לאביו כבר מובטח הקונפליקט ביניהם. נשאלת השאלה: האם קהל הצופים בהצגה חווה אף הוא התפייסות והתרת הקונפליקט בין עזרא האב לאמיר בנו? מכל מקום, ניכר כי יוצרי ההצגה עשו מאמץ בכדי להובילם לנקודה זו.

לסיום, ניכר כי הצמה כדימוי מכילה בו זמנית דברים והיפוכם. ברט' (Barthes, Image, 46) טען כי הדימוי מאפשר פרשנות אחת בהקשרים שונים, לטענתו הדימוי מציג את עצמו לקריאה לקבוצה של אנשים שונים ודעות שונות אלו יכולות להתקיים בו זמנית גם באינדיבידואל אחד. ההסבר לקריאה שונה של דימוי הוא בהתאם לגישות שונות היכולות לבטא קוטביות בהבנת הדימוי וקיום בו – זמני של פרשנויות שונות לאותו הדימוי אפילו באותו האדם. כך ניתן להסביר את הצמה כדימוי המתפעל את האב עזרא בו זמנית באופנים שונים, ובהתאם לכך גם קהל הצופים בהצגה.

ביבליוגרפיה

Barthes Roland. (1972). *Critical Essays*, (trans. Richard Howard) Evanston, IL: Northwestern University Press.

Barthes, Roland. (1977). "Rhetoric of the image" *Image, Music, Text* (trans. Stephan Heath). London: Fontana.

Elam, Keir. (1980). *The Semiotics of Theatre and Drama*, New York: Methuen & Co.

Gombrich, Ernst, H. (1982), *The Image and the Eye*. Oxford: Phaidon.

בלאו, יצחק. (2001), "וערלתם ערלתו את פריו" – לתולדות מנהג החלאקע ומהותו *שמעתין* 143:39-174.

ברקאי, יאיר. "שער ראשו של הגבר בהשקפה היהודית" *מים מזלזל* (תשנ"ה) 283-295

לוי אמנון, דנון רמי (2004), *הצמה של אבא*. תל-אביב: מפעל הוצאה לאור של מחאות מקור.